

УДК 342.922

Лілія Шестак,

канд. юрид. наук,

доцент кафедри історії та теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права,

Світлана Веремієнко,

старший викладач кафедри історії та теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права

Чернігівського державного технологічного університету

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У статті розкриваються питання визначення та класифікації суб'єктів адміністративних правопорушень.

Ключові слова: загальний суб'єкт, спеціальний суб'єкт, адміністративне правопорушення, фізична особа, юридична особа.

Кількість адміністративних правопорушення в умовах фінансової, політичної та соціальної нестабільності завжди зростає. Невпевненість громадян у своєму майбутньому, значна поляризація між бідними та багатими, безробіття, низький рівень загальної, правової культури й інші причини інколи штовхають наших співгромадян до вчинення протиправних вчинків, що переслідується в адміністративному порядку.

Для притягнення особи до відповідальності має бути в наявності склад адміністративного правопорушення – система суб'єктивних та об'єктивних ознак, сукупність яких дозволяє ставити питання про можливість застосування адміністративних стягнень до особи, яка винувата у вчиненні правопорушення. Важливість кожного з елементів складу адміністративного правопорушення не викликає сумнівів, проте предметом нашого дослідження виступають ознаки суб'єкта адміністративно караного діяння – особи, протиправні винні дії якої власне є з суттю супільно шкідливого діяння.

Для зручності при кваліфікації протиправних діянь, називаючи елементи складу правопорушення, використовують поняття «суб'єкт правопорушення», але ця позиція не зовсім правильна. В науці адміністративного права таким елементом є не суб'єкт, а лише його ознаки: осудність, досягнення певного віку. Вказану точку зору підтверджує і Т. Гуржій, яка зазначає, що суб'єкт адміністративного делікуту – не абстрактне поняття, що знаходиться поза часом і простором, а особа, яка фізично існує та заподіює своїми протиправними діями шкоду об'єкту посягання. Проте сам суб'єкт як реально існуюча особа до

складу правопорушення не входить. Склад адміністративного делікуту містить лише ознаки, якими ця особа характеризується [1, с. 75].

Слід зазначити, що Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не визначає поняття «суб'єкт», а операє поняттям «особа», що дозволяє класифіковати суб'єктів правопорушення на дві групи: фізичних осіб і юридичних осіб.

Ознаками суб'єктів адміністративних правопорушень – фізичних осіб є осудність і досягнення віку адміністративної відповідальності, що достатній для притягнення особи до відповідальності за умовами конкретної статті (за загальним правилом – 16 років, а за окремими статтями КУпАП – 17 або й 18 років: ряд транспортних правопорушень, порушень правил торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами тощо).

Ознаками суб'єктів адміністративних правопорушень – юридичних осіб є деліктоздатність такої особи, що настає з моменту державної реєстрації, а в окремих випадках – із моменту отримання документа, який дає право здійснювати конкретний вид господарської діяльності [2, с. 88] – наприклад, банківської діяльності, надання освітніх послуг тощо. Разом із тим правовий статус суб'єктів однієї групи може суттєво різнятися. Так, заслуговує на увагу точка зору О. Миколенка, який серед фізичних осіб розрізняє три види суб'єктів адміністративного правопорушення: загальний, спеціальний та особливий. Він також зазначає, що видлення особливого суб'єкта пов'язано не з особливостями складу адміністративного правопорушення, оскільки ознаки, що характеризують спеціального суб'єкта, не впливають на кваліфіка-

цію адміністративних проступків, а мають значення лише для індивідуалізації покарання [3, с. 69].

Можна назвати такі ознаки загального суб'єкта: *осудність* (фактично – відсутність довідки про неосудність особи, оскільки особа вважається осудною, якщо немає документів, які підтверджують зворотнє); *досягнення віку 16 років* (відповідно до вимог ст. 12 КУпАП). Слід зазначити, що загальні ознаки суб'єкта є обов'язковими навіть у тому випадку, коли конкретне правопорушення вчинив спеціальний суб'єкт. Їх відсутність унеможлилює притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Загальні ознаки суб'єкта адміністративного правопорушення можуть бути доповненні такими обставинами, що впливають на вид і міру покарання або ж обмежують можливість застосування окремих покарань до конкретних осіб. До таких обставин належать ті, що визначені у статтях 34, 35 КУпАП: обставини, які пом'якшують покарання (іх перелік не є вичерпним, отже, може бути доповнений із суб'єктивних міркувань особи, яка застосовує правову норму), та обставини, які обтяжують покарання (іх перелік є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає) [4]. Так, вчинення правопорушення вагітною жінкою пом'якшує її покарання, а втягнення неповнолітнього у правопорушення – обтяжує. Наявність таких обставин на кваліфікацію протиправного діяння не впливає, крім випадків, коли кваліфікаційна ознака збігається з обтяжуючою покарання обставиною (наприклад, вчинення правопорушення особою у стані сп'яніння). У зв'язку з викладеним пропонуємо доповнити КУпАП ст. 12¹ «Суб'єкт адміністративного правопорушення» такого змісту:

«Суб'єктом адміністративного правопорушення виступає фізична осудна особа, яка на час вчинення правопорушення досягла віку адміністративної відповідальності, не перебувала у стані необхідної оборони і не діяла в стані крайньої необхідності.

Суб'єктом адміністративного правопорушення може виступати юридична особа, відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб підприємців».

Таким чином, у законодавстві міститься так звані базові, основні ознаки суб'єкта адміністративного правопорушення, наявність яких є обов'язковою при вирішенні питання про відповідальність особи.

Що стосується ознак специального суб'єкта адміністративного правопорушення, то вони можуть бути різними. Кожна з них має самостійне значення, тобто достатньо наявності хоча б однієї специальної ознаки у пра-

вовій нормі. Можливість виокремлення таких ознак виникає у зв'язку з наявністю загальних і спеціальних норм про адміністративну відповідальність, тобто у зв'язку з конкуренцією норм.

Законодавство про адміністративну відповідальність, на жаль, не дає визначення спеціального суб'єкта та не називає комплексно його ознак. У зв'язку з цим пропонуємо вважати, що спеціальним суб'єктом адміністративного правопорушення є фізична або юридична особа, яка, крім загальних, наділена та кож спеціальними ознаками, наявність яких дозволяє порушувати питання про її відповідальність на підставі спеціальних норм адміністративного права.

Аналіз окремих статей КУпАП дозволяє виокремити такі групи ознак спеціальних суб'єктів – фізичних осіб [5, с. 18]:

- ознаки, що характеризують трудові (службові, посадові) обов'язки певних категорій працівників, у зв'язку з реалізацією яких особа виступає як спеціальний суб'єкт: керівники підприємств, представники профспілкової організації, посадові особи, механізатори, працівники торгівлі, члени виборчих дільниць, капітани суден, підприємці й ін.;

- ознаки, які характеризують спеціальні обов'язки громадян, що виникають у зв'язку з набуттям особою спеціального статусу: землевласники, іноземці, особи без громадянства, водії, ліцензіати й ін.;

- ознаки, пов'язані з минулою протиправною поведінкою суб'єкта, зокрема: ознака пereбування під адміністративним наглядом після звільнення з місця позбавлення волі, повторне протягом року вчинення правопорушення тощо;

- ознаки, що характеризують певний стан здоров'я особи: наявність венеричної хвороби, вчинення правопорушення у стані наркотичного чи алкогольного сп'яніння, неповноліття тощо.

Необхідно зазначити, що виокремлення таких ознак є об'єктивно необхідним, оскільки їх відсутність призвела б до нівелювання принципу індивідуалізації та справедливості покарання, а також унеможливила б притягнення до відповідальності ряду осіб за невиконання, неналежне виконання або ж перевищення своїх повноважень, адже деякі правопорушення можуть бути вчинені тільки особами, наділеними цими спеціальними, додатковими ознаками. Так, ст. 155 КУпАП передбачає відповідальність працівників торгівлі за порушення правил торгівлі [4]. Це означає, що інші особи не можуть бути притягнуті до відповідальності за цією статтею, навіть якщо вони об'єктивно порушують такі правила.

Крім того, у законодавстві є норми, що дозволяють притягати до відповідальності як

загальних, так і спеціальних суб'єктів. Але саме завдяки навноті статусу спеціального суб'єкта особа понесе більш суверене покарання, тобто її протиправне діяння хоч і буде об'єктивно однаковим із тим діянням, яке вчинить загальний суб'єкт, проте вважається більш шкідливим, таким, що завдає більшої шкоди охоронюваним правам та інтересам. Так, порушувати правила благоустрою (ст. 152 КУпАП) об'єктивно можуть як пересічні громадяни – загальні суб'єкти, так і посадові особи. Але більшої шкоди подібні правопорушення набувають, коли вони вчиняються посадовими особами, тому законодавець і встановив підвищенню відповідальність (більш суверені санкції) для таких осіб.

У числі спеціальних суб'єктів адміністративних правопорушень – фізичних осіб доцільно виокремити й таких, які за вчинення адміністративно караних дійні унаслідок наявності у них спеціального статусу не притягаються до адміністративної відповідальності, а:

- виступають суб'єктами інших видів юридичної відповідальності. Зокрема, ст. 15 КУпАП визначає, що військовослужбовці та призвані на збори військовозобов'язані, а також особи рядового і начальницького складів органів внутрішніх справ несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами [4], тобто до цієї категорії суб'єктів застосовується, як правило, не адміністративна, а дисциплінарна відповідальність, хоча власне протиправне діяння є адміністративно караним;

- до них застосовуються визначені законом примусові заходи, що не є заходами відповідальності. Зокрема, ч. 1 ст. 13 КУпАП прямо вказує, що до осіб віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу (а не заходи відповідальності), передбачені ст. 24¹ Кодексу [4]. І лише у випадку вчинення особливо тяжких правопорушень ці суб'єкти притягаються до адміністративної відповідальності на загальних підставах.

Спеціальним суб'єктом можуть виступати не лише фізичні, а й юридичні особи. Так,

Стаття надійшла до редакції 04.07.2013 р.

In the article questions related to the determination of subjects of administrative offenses are considered. The classification of subjects of administrative offenses is given.

В статье раскрываются вопросы определения и классификации субъектов административных правонарушений.

загальна правосуб'єктність юридичних осіб настає з часу їх державної реєстрації [6]. Проте, для здійснення юридичною особою окремих видів господарської діяльності вона має отримати у встановленому порядку дозвільний документ – свідоцтво, дозвіл, ліцензію тощо, наявність якого збільшує обсяг прав та обов'язків такої особи порівняно з іншими суб'єктами господарювання. Слід зауважити, що спеціальна правосуб'єктність юридичних осіб не є постійною категорією, а триває протягом часу чинності відповідного дозвільного документа.

Проведений аналіз дозволяє зробити **висновок**, що в законодавстві доцільно визнати суб'єктами адміністративних правопорушень фізичних і юридичних осіб, закріпивши поняття «загальний» і «спеціальний суб'єкт» адміністративного делікуту, адже по-милкове ототожнення цих понять на практиці призводить до помилок у визначенні суб'єктів відповідальності, що тягне за собою порушення особистих прав громадян [7, с. 52].

Список використаних джерел

1. Гуржій Т. Встановлення ознак суб'єкта адміністративного делікуту в процесі адміністративно-правової кваліфікації // Право України. – 2003. – № 5. – С. 75–79.
2. Шестак Л. Окремі проблеми чинності ліцензій в часі // Підприємництво, господарство і право. – К., 2005. – № 1. – С. 87–90.
3. Миколенко А. И. Административный процесс и административная ответственность в Украине. – Х., 2004. – 272 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Наук.-практ. коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. – К., 2008. – 781 с.
5. Шестак Л. В. Особливості визначення ознак суб'єкта адміністративної відповідальності // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. – 2010. – № 1. – С. 15–19.
6. Господарський кодекс України: Коментар. – Х., 2004. – 848 с.
7. Коваль Л. В. Відповідальність за адміністративні правопорушення. – К., 1975. – 160 с.